

РЕАЛІЗАЦІЯ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті розглянуті питання, пов'язані з проблемою реалізації акмеологічного підходу в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів; обґрунтовані принципи та умови реалізації акмеологічного підходу, орієнтованого на формування акмеологічної спрямованості особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічний підхід, акмеологічна спрямованість, творчість, професійний саморозвиток.

Постановка проблеми

В умовах кризи та нестабільності соціально-економічного розвитку України, її участі в загальноєвропейських інтеграційних процесах найважливіше значення має підвищення якості освіти. Зважаючи на науково-технічний прогрес і поширення інформації, появлення нових і розвиток наявних галузей знання, очевидно є необхідність постійного підвищення кваліфікації кадрів, оперативного інтенсивного засвоєння фахівцями нових видів діяльності. Це визначає пошук і реалізацію нових підходів до професійної підготовки, зміст якої був би спрямований насамперед на формування особистості, готової ефективно діяти в постійно змінюваних соціально-економічних умовах, активно впливати на професійну дійсність. У зв'язку з цим найважливішими вимогами до особистості фахівця є креативність, професійна мобільність, здібність до постійного професійного саморозвитку та самовдосконалення. Отже, професійна освіта має бути спрямована на створення умов для забезпечення особистісно-професійного зросту майбутніх фахівців, розвитку їхньої здатності самостійно вирішувати життєві та професійні проблеми. Особливо актуально це для підготовки педагогів, оскільки педагогічні завдання завжди нестандартні й поліфункціональні, від ефективності їх рішення залежить майбутнє всього суспільства.

Ця проблема відноситься до предмета акмеології освіти, центральним завданням якої є пошук способів і шляхів, що актуалізують і розвивають потенційні можливості майбутніх фахівців, їхнє прагнення до досягнення вершин професіоналізму. Реалізація акмеологічного підходу в сучасну професійно-педагогічну освіту забезпечить посилення професійної мотивації майбутніх фахівців, стимулювання їхнього творчого потенціалу, виявлення й плідне використання особистих ресурсів для досягнення успіху в професійній діяльності за допомогою формування акмеологічної спрямованості особистості (В. Вакуленко, А. Деркач, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Рибалко, Р. Рева). Становлення даного підходу пов'язано з інтенсивним розвитком у останнє десятиріччя акмеології суб'єкта професійної діяльності як галузі наукового знання, яка вивчає закономірності досягнення особистістю вершин професіоналізму.

Виклад основного матеріалу

Акмеологічний підхід є системою принципів, прийомів і методів, що дають змогу вирішувати акмеологічні проблеми та завдання; його реалізація в професійній освіті обумовлює прогресивні зміни в змісті й рівні спрямованості особистості майбутніх фахівців, у рівні їхньої теоретико-методологічної та практичної професійної підготовленості. Услід за Н. Кузнецовою і Н. Печказовою ми розуміємо «акмеологічний підхід» як «важливий методологічний напрям, що допомагає розробляти моделі, проекти й тактику сучасної освіти й формування людини до рівня її вищих досягнень, розвитку її як цілісності, як суб'єкта творчої діяльності, як особистості, як індивідуальності» [3]. Цей підхід, теоретично та експериментально обґрунтований Н. Кузьміною, полягає у виявленні особливостей плідної педагогічної діяльності, у характеристиці рівней продуктивності педагогічної діяльності, в аналізі динаміки професійного розвитку педагога. Даний підхід, спрямований на створення цілісної концепції становлення педагога-майстра, доповнює дослідження в галузі педагогічної психології, присвячені переважно вивченню різноманітних аспектів педагогічної діяльності або окремих якостей особистості педагога, які сприяють ефективному її виконанню.

Акмеологічний підхід до педагогічного процесу передбачає: міждисциплінарний рівень дослідження; системне бачення досліджуваного об'єкту; прогнозування якісного результату, який за своїми параметрами має збігатися з поставленою метою; виділення чинників продуктивності педагогічної діяльності, котрі мають стимулювати розвиток об'єкта; визначення стратегій дослідження якісного результату, які можна використати у виборі технологій і способів розв'язання педагогічних завдань; цілісність досліджуваного об'єкта; обґрунтування критеріїв оцінювання професіоналізму й продуктивності шляхів та засобів його досягнення (О. Дубасенюк).

Основною сутнісною характеристикою акмеологічного підходу є прагнення до відновлення цілісності суб'єкта, який проходить ступінь зрілості, коли його індивідуальні, особистісні й суб'єктно-діяльнісні характеристики вивчаються в усіх взаємозв'язках для того, щоб сприяти досягненню вищих професійних рівнів.

Акмеологічний підхід як базисна методологічна програма характеризується прогностичністю, оскільки орієнтує дослідника на прогноз якісного результату в підготовці педагогічних працівників, на аналіз продуктивності сучасного досвіду підготовки педагога й виділення перспективних ідей, чинників, під впливом яких він складається, на вивчення акмевершин у педагогічній діяльності, на проектування продуктивних моделей професійної діяльності. Характерними ознаками акмеологічного підходу є прогресивна спрямованість, інтенсивність, принципова незавершеність (відкритість для наступного витка розвитку). На думку В. Афанас'єва, така характеристика акмеологічного підходу дає необхідний ключ до продуктивного розуміння сучасних освітніх процесів, орієнтації на постійне удосконалення та творчий розвиток особистості.

Акмеологічний підхід до змісту освіти, технологій навчання і виховання, управління навчальними закладами дає можливість перевести освіту з режиму функціонування до розвитку, при цьому значно підвищується його якість, оскільки у всіх суб'єктах освіти основними виявляються пізнавальні мотиви, навчання стає внутрішньою потребою, а творче переосмислення дійсності — провідним. Акмеологічні прийоми, акме-технології пропонують практичне розв'язання питання особистого й професійного успіху, а акмеологічний супровід становлення вчителя веде до повноцінної реалізації його професійно-психологічного потенціалу як особистості і задоволення потреб як суб'єкта педагогічної діяльності.

Акмеологічний підхід допомагає визначити шляхи досягнення «акме» в професії, передбачає виявлення умов мобілізації в людини установки на найвищі досягнення на якнайповнішу самореалізацію її особистості. Основним змістом акмеологічного підходу є виявлення акмеологічних умов розвитку й саморозвитку особистих і професійних якостей суб'єкта з метою формування його професіоналізму.

Суть упровадження акмеологічного підходу в професійну освіту полягає в спрямованості дослідницьких і формувальних дій на актуалізацію творчого потенціалу студентів, підвищення у них професійної мотивації і мотивації досягнення успіху в діяльності, що передбачає створення умов для освоєння ними прогресивних, сучасних методик і технологій навчання й виховання, самовиховання та саморозвитку. Метою реалізації акмеологічного підходу в системі підготовки педагогів є здійснення акмеолого-педагогічної дії на студентів з тим, щоб сформувати в них акмеологічну спрямованість особистості як стержневу властивість і найважливіший показник професіоналізму. Акмеологічна спрямованість — це якісна характеристика загальної спрямованості особистості, яка орієнтує людину на прогресивний розвиток, на максимальну творчу самореалізацію як у професійній діяльності, так і в життєдіяльності в цілому.

Сформованість акмеологічної спрямованості особистості студента оцінюється за такими показниками, як знання змісту професійно-педагогічних цінностей і ухвалення їх як особисто-значущих у контексті мотивації діяльності й саморозвитку, усвідомлення соціальних і особистих цілей, відповідність їх одна одній, уміння прогнозувати свій професійний шлях, сформованість інтересів і освітніх потреб, наявність здібностей рефлексії, прагнення до творчої самореалізації в професії. Узагальненими показниками ефективності впровадження акмеологічного підходу в професійно-педагогічну освіту є творчий і самостійний характер навчальної та навчально-практичної діяльності студентів та акмеологічна орієнтація їхньої педагогічної діяльності.

Диференціація цих показників в освітньо-виховному процесі дає можливість виділити мотиваційно-ціннісні критерії сформованості акмеологічної спрямованості особистості студента, причому показниками

ефективності є творчо пошуковий і самодостатній характер їхньої навчальної діяльності. На формування професіоналізму впливають не тільки індивідуальні особливості викладачів, а й особливості навколишнього інноваційно-освітнього середовища. Поняття «інноваційно-освітнє середовище» відображає комплекс взаємопов'язаних умов, які забезпечують освітній процес, формування особистості педагога з інноваційно-творчим мисленням, його професійну компетентність.

Система принципів, покладених в основу акмеологічного підходу до підготовки студентів — майбутніх педагогів, включає:

- принципи дослідження ефективної педагогічної діяльності та її суб'єкта (детермінізму, взаємодії і розвитку, комплексності, системності);
- принципи розвитку людини на шляху до досягнення професіоналізму (суб'єкта й суб'єктності, активності, моделювання, рефлексивності, принцип переведення потенційного в актуальне, принцип оптимальності, принцип формування позитивної особистості «Я-концепції»).

У застосуванні цих принципів ми бачимо можливість формування у студентів якостей, які допоможуть їм здійснювати в майбутньому поетапний рух до високих показників у професійній діяльності.

Конкретно-педагогічні умови реалізації акмеологічного підходу в професійно-педагогічній освіті включають:

- інформаційні умови (контекстність і ціннісне наповнення змісту освіти);
- особисті умови (осмислення й урахування педагогами детермінант акмеологічного розвитку особистості студентів, демократичний стиль спілкування, створення психологічної атмосфери співпраці й співтворчості, емоційно-позитивне пред'явлення студентам інформації про сутність, цінності та цілі педагогічної діяльності);
- технологічні умови (інноваційність, діалогічність, контекстність, практикоорієнтованість освіти, застосування засобів і методів вітагенної та ігрової освіти, тренінгів мотивації досягнень, цілеполягання).

Сукупність психолого-педагогічних умов реалізації акмеологічного підходу в професійно-педагогічній освіті визначається, по-перше, сутністю самого акмеологічного підходу (його основними положеннями, базовими принципами і так далі), по-друге, змістом акмеологічної спрямованості особистості як цілі реалізації акмеологічного підходу і, по-третє, специфікою середовища, організаційних умов і суб'єктів діяльності установ, у яких здійснюється реалізація акмеологічного підходу. Всі ці особливості знаходять відображення в акмеорієнтованих технологіях.

Акмеологічні технології визначаються як сукупність психолого-акмеопедагогічних установок, що визначають спеціальний набір і компонування форми, методів, способів, прийомів, дидактичних умов, зміст навчання на основі загальної методології цілевизначення, орієнтованого на задоволення сучасної політики держави в області вищої професійної освіти [3, 30]. А. Байденко вважає, що такі технології відображають і можливості повною мірою реалізовувати компетентний підхід, який розглядається нами як окремий випадок реалізації сучасної освіти як психолого-акмеологічного процесу.

Сучасні освітні технології з акмеопотенціалом сприяють тому, що засвоєння знань здійснюється в контексті розв'язання студентами майбутніх професійних ситуацій, що забезпечує умови для формування не тільки пізнавального, а й професійного інтересу, особистісного змісту процесу навчання. Логічним центром акмеорієнтованого навчання постає світ суверенної людини. У цих акмеорієнтованих стратегіях навчання проявляється справжній гуманізм, за кожним учасником навчального процесу визнається право мати свої власні позиції, погляди, думки, свої засоби самовираження та саморозвитку, що сприяє розвитку мислення учасників навчального процесу, формуванню творчого підходу до справи.

На думку В. Петрухіна, основним завданням акмеологічних технологій є формування і закріплення в самосвідомості людини затребуваної необхідності в самосвідомості, саморозвитку і самореалізації, що дає змогу спеціальними прийомами і технікою самоактуалізувати особистісне і професійне «Я». До акмеологічних технологій вчений відносить такі: ігрові (дидактична гра, технології ігromodelювання); технології психоконсультації; тренінгові технології; технології розвивального навчання; технологію особистісно орієнтованого навчання; метод проектів тощо [6]. Такі перелічені акмеологічні технології, на нашу думку, допоможуть оптимізувати процес професійного становлення і сприятимуть професійному розвитку в умовах інформатизації освіти взагалі та в умовах інформаційно-освітнього простору, зокрема.

Системотворним чинником реалізації акмеологічних технологій виступає розвивальна взаємодія, структурним елементом якої є конкретна ситуація. Головним методом акмеологічних технологій є внутрішня або зовнішня акмеологічна дія — інтегрований і цілеспрямований вплив на особистість або групу, що має гуманістичний зміст. Акмеологічні технології завжди індивідуально спрямовані, вони використовуються для особистісно-професійного розвитку конкретної особи. Націленість на «акме» передбачає інтерактивну взаємодію, призначення якої полягає в зміні, удосконаленні моделей поведінки й діяльності учасників педагогічного процесу. Серед провідних ознак та інструментів інтерактивної взаємодії виділяються: полілог, діалог, мислєдіяльність, сенсотворчість, міжсуб'єктні стосунки, свобода вибору, ситуація успіху, позитивність й оптимістичність оцінювання, рефлексія.

До найперспективніших акмеотехнологій можна віднести:

- «контекстне навчання», що вимагає вибудовування стосунків між конкретним знанням та його використанням. Викладач у такій моделі націлений на те, щоб відповідно до ситуації організувати навчально-пізнавальну діяльність студента, сприяти вибору найоптимальнішої траєкторії професійного становлення студента. Викладач ставить завдання з урахуванням майбутньої спеціальності студента, орієнтується у виборі конкретного матеріалу і форми його надання;

- «навчання на основі досвіду», коли викладач ініціює у студентів асоціації їхнього власного досвіду з предметом навчання. Модель навчання на основі досвіду, широко вживана американськими педагогами при навчанні студентів і дорослих, поки що недостатньо використовується у вітчизняній теорії та практиці освіти. Цей метод звернений, по-перше, до самостійної ініціативи студентів; по-друге, до активного задіявання таких інтерактивних освітніх прийомів, як групова дискусія, дебати, обговорення питань, що вимагають критичного мислення;

- проблемно-орієнтований підхід до навчання, який дає змогу сфокусувати увагу студентів на аналізі й вирішенні якої-небудь конкретної проблемної ситуації;

- проектно-організовані технології навчання роботи в команді, які сприяють розвитку у всіх учасників освітнього процесу проектної, організаційної та комунікативної компетенції.

Кожна технологія здійснюється на основі: структуризації навчальної інформації, інформаційного спілкування зі студентами; предметності вивчення; освітньої, а також психологічної готовності студентів; суб'єктності педагогічних і навчальних дій; комплементарності дій викладача й студентів; синхронності й системності навчального процесу; застосування всієї необхідної системи засобів навчання та виховання.

При цьому технології навчання можуть створювати інноваційне технологічне освітнє середовище. Тоді студенти приймають її на позитивній мотиваційній основі, а технологічні засоби сприймають як вибраний ними спосіб діяльності.

Проведений аналіз дає можливість визначити основи акмеологічності технологій навчання, що: задіють спектр ресурсів особистості (гранична можлива їх кількість); передбачають реалізацію діяльнісного підходу; враховує індивідуальні особливості особистості під час реалізації; оптимізують розвиток не однієї, а декількох сфер психічного в особистості; вимагають розвиток особистості в контексті життєвого, професійного й духовного шляху; співвідносить з особливостями системи стосунків «викладач-студент», де стосунки суб'єкт-суб'єктні; передбачають контекстне співвідношення умов навчання в освітньому закладі з умовами реальної соціальної і/або професійної самоактуалізації; припускає номенклатуру соціальних ролевих позицій людини, що реалізуються в ній (включених у неї); співвідносить з методологічними принципами акмеології (особистим, суб'єкта діяльності, життєдіяльності, активності, потенційності, психо-соціальним, оптимізації, громадянськості); орієнтує на дослідження у дії, діяльності, вчинках і поведінці людей чинників, що визначають якісно-кількісні характеристики ступеня розвитку й «акме»; передбачають формування здібності ставати суб'єктом прийняття самостійних рішень, що обумовлюють шлях до творчої діяльності; у технології можуть бути затребувані з різних наук технологічні ланцюжки для самотворення, виховання і навчання.

В умовах відслідкування результатів упровадження акмеологічних технологій головним критерієм виступає міра творчої готовності випускників до розв'язання задач у новій професійній ролі. Ознаками реалізації цього критерію можуть бути наступні:

- система ціннісних ставлень до дітей і їхніх творчих можливостей, які будуть розвинені випус-

книками через засоби навчальної дисципліни;

- достатній рівень розвитку у студентів здібностей до майбутньої діяльності: духовних, професійно-педагогічних, спеціальних, здібностей до самоорганізації, самоконтролю, саморозвитку;
- достатній рівень розвитку компетентності: знання предмета, знання законів психології сприйняття навчальної інформації учнями, знання вікових, соціально-психологічних особливостей дітей і методів розпізнання цих особливостей, знання слабких і сильних рис власної діяльності;
- достатньо високий рівень професійно-педагогічної вправності в галузі конструювання авторської системи діяльності та її реалізації у спільній діяльності з учнями;
- уміння проектувати майбутню діяльність.

Висновки

Отже, ми вважаємо, що акмеологічний підхід у навчанні є важливим інструментом у процесі цілісного й стійкого розвитку освітніх систем і суб'єктів освітнього процесу в умовах творчої діяльності. Викладач і студент, знаходячись у творчій взаємодії і співпраці, забезпечують успіх один одному в своїй самореалізації, в розвитку духовно-етичного потенціалу особистості. Тому акмеологія і склалась як самостійна дисципліна, продовжує активно розвиватися, визначаючи своєю метою цілісний і стійкий розвиток людини у творчій діяльності.

Перспективи подальших наукових досліджень ми бачимо в розробленні й обґрунтуванні своєрідності становлення акме-фахівця педагогічного профілю в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмеологія – наука XXI століття: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. / ред. кол. З.Ф. Сіверс, Е.В. Бєлкіна, Г.С. Данилова та ін. — К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2005. — 412 с.
2. Байденко А. Компетенции в профессиональном образовании / А. Байденко // Высшее образование в России. — 2004. — № 11. — С. 3–13.
3. Деркач А. Акмеология: учеб. пособие / А. Деркач, В. Зазыкин. — СПб. : Питер, 2003. — 256 с.
4. Кузнецова Н.Е. Акмеологическая школа – новое качество общего образования / Н.Е. Кузнецова, Н.А. Печказова // Наука и школа. — М. : МПГУ, 2003. — № 3. — С. 42–50.
5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: монографія / за ред. С.О. Сисоєвої. — К. : ВІПОЛ, 2001. — 502 с.
6. Петрухин В.В. Акмеология как условие повышения качества образования / В.В. Петрухин. — Режим доступу: <http://festival.1september.ru>

Прокофьева М.Ю.

РЕАЛИЗАЦИЯ АКМЕОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье рассмотрены вопросы, связанные с проблемой реализации акмеологического подхода в контексте профессиональной подготовки будущих педагогов; обоснованы принципы и условия реализации акмеологического подхода, ориентированного на формирование акмеологической направленности личности педагога.

Ключевые слова: акмеология, акмеологический подход, акмеологическая направленность, творчество, профессиональное саморазвитие.

Prokofieva M.Yu.

IMPLEMENTATION AKMEOLOGIC APPROACH IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS

Questions, related to the problem of realization of acmeological approach in the context of professional preparation of future teachers, are considered in the article; principles and terms of realization of acmeological approach, oriented to forming of acmeological orientation personality of teacher are grounded.

Key words: acmeology, acmeological approach, acmeological orientation, creation, professional self-development.